

Derleyen
GEORGES DUBY
Batı'da Aşk ve Cinsellik

Amour et sexualité en Occident

© 1984 ve 1991 Société d'Éditions Scientifiques

İletişim Yayınları 173 • Tarih Dizisi 97

ISBN-13: 978-975-470-208-8

© 1992 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 1992, İstanbul

2. BASKI 2015, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Vassili Vassilyeviç Kandinski, "Garden of Love II"
(Improvisation 27), 1912

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Aysun Kara

DİZİN Ayla Karadağ

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
GEORGES DUBY

Batı'da Aşk ve Cinsellik

Amour et sexualité en Occident

ÇEVİREN Aysen Gür

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Özgür Aşk Oyunun Kuralı

Her Şey Babil'de Başladı

JEAN BOTTÉRO	19
--------------------	----

Lesboslu Sappho

CLAUDE MOSSÉ	49
--------------------	----

Antik Yunan'da Eşcinsellik

MAURICE SARTRE	59
----------------------	----

Roma'da Eşcinsellik

PAUL VEYNE.....	77
-----------------	----

Roma Fahişeleri

CATHERINE SALLES.....	87
-----------------------	----

Gezgin Şairler ve Tutku Aşkı

JACQUES SOLÉ	103
--------------------	-----

Doğum Kontrolünün Başlangıcı

FRANÇOIS LEBRUN 113

Geçmişte Doğum Kontrolü

PHILIPPE ARIES 123

Zinanın Çekiciliği

ALAIN CORBIN 143

İKİNCİ BÖLÜM

Çift

Bir Erkek, Bir Kadın

Adem ve Havva: İlk Çift

JEAN BOTTÉRO 155

Romalı Çiftin Düğünü

PAUL VEYNE 173

Zevkin Yadsınması

JACQUES LE GOFF 187

Hıristiyan Evliliğinin Oluşum Süreci

MICHEL SOT 205

Kadın, Aşk ve Şövalye

GEORGES DUBY 221

Çift Kişilik Yatak

DANIEL ROCHE 235

17. Yüzyılda Cinsel İktidarsızlık Davaları

PIERRE DARMON 245

“Genç Evlilerin Küçük İncil’i”

ALAIN CORBIN 251

Boşanmanın Uzun Yürüyüşü

ARLETTE LEBIGRE 265

Zevk ve Acı
Tutkunun Hastalıkları

Sade Diye Biri Yaşadı mı?

GUY CHAUSSINAND-NOGARET275

Frenği: Bir Amerikan Hastalığı mı?

ANNE-MARIE MOULIN - ROBERT DELORT287

Karındaki Korku

FRANÇOISE THÉBAUD.....303

Mastürbasyona Lanet!

ROGER-HENRI GUERRAND319

Bir Azınlığın Doğuşu

MICHEL REY331

Fransızlar ve Aşk

THÉODORE ZELDİN İLE SÖYLEŞİ339

Yazarlar Hakkında

.....347

Dizin

.....353

Önsöz

L'Histoire dergisi Fransız tarih araştırmalarının en yeni sonuçlarını geniş olarak duyurmaya çaba harcıyor. Laboratuvarlarda sürdürölen çalışmayı gözler önüne seriyor. Günümüzde tarihçilerin merak alanlarıyla kamuoyunun merak alanları arasındaki ilişkileri ortaya çıkarıyor. Bu nedenle söz konusu derginin 1984'te tamamen aşk ve cinselliğe ayrılmış özel bir sayı yayımlamış olması dikkate değer. Daha da ilginç olanı, bu tarihten de altı yıl önce, derginin başlangıç sayısında altı büyük yazının ikisinin zaten bu temaları irdelemiş olmasıdır. İleriki sayfalarda okuyacağınız bu iki yazıdan biri feodal toplumda kadın-erkek ilişkilerini, diğeri de 18. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl başına kadar doğum kontrolü uygulamalarını ele almaktadır.

Gerçekten de son yirmi-otuz yıldır biz profesyonel tarihçiler, bugüne dek bir kenara atılmış bir alana girdik. Bizden öncekiler, amatörlere, özellikle romancılara bıraktıkları bu alana bulaşmazlardı; romancılar da öykülerini geçmişe ve çoğu zaman ustaca yeniden kurdukları bir dekora oturttuklarında, kahramanlarına kendi duygularını, kendi davranışla-

rını, kendi dönemlerinin sevme biçimlerini verirlerdi – bugün de çoğu için bu durum değişmedi. Üstelik bunu son derece safça, aradaki zaman aykırılığını hiç fark etmeden yaptılar. Zaten, bu yüzyılın başındaki o çok ciddi tarihçiler bile bu zaman farkının farkında mıydılar? Daha önce de bir yerde belirtmişim; Pfister, Hugues Capet'nin oğluna, onun da karısına karşı duyduğu sevgiden söz ederken, bu iki kişiye de kendi çağdaşlarının davranış biçimlerini ve tutkularını atfediyordu. Her şey değişti: Bugün artık erkeklerin kadınlara Laclos'un zamanında, Zola'nın zamanında, Cid'in İspanya'sında, Antik Roma'da ya da Sümer'dekiyle aynı biçimde davranmadığını biliyoruz; nasıl davrandıklarını öğrenmek de daha çok ilgimizi çekiyor. Cinsellik ve aşk, bugün tarihçilerin çok fazla ilgisini çeken konulardan ikisi. Birbirinden gözle görülür bir biçimde farklı iki konu; biri, 12. yüzyıl ahlâkçılarının deyişle tamamen bedenle, etle ilgili; öbürü ise ruhla ilgili, ama yine aynı ahlâkçıların ruh ve beden ikiliğinde, birinin derhal öbürünü etkilemesinde gördüğü gibi, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı iki alan. Niçin bu konudaki açıklık bu kadar yeni?

Gecikmesi, çeyrek yüzyıldan daha az bir süre önce ortaya çıkması, hiç de şaşırtıcı değil. Törelerimizdeki son dönüşümler bunu açıklıyor. 19. yüzyıldan kalma aşırı utançlığın ortadan kalkmasının da nedenleri var. Küçümsenmemesi gereken güce sahip bir engel yıkıldı. Ben öğrenciyken, eminim ki hocalarımın hemen hemen hepsi, bizim yanımızda bazı konuları konuşmaktan utanırlardı. Üniversite tarihçilerinin ortak tutumu olan bu çekingenliği, Marc Bloch'un 1940'ta *courtois* aşkla ilgili düşüncelerini açıklarken sözcüklerini seçmekte gösterdiği titizlik kanıtıyor. Bibliothèque de l'Ecole des Chartres yayınevinin, bu kitapta Jean Bottéro'nun göndermeler yaptığı metinler kadar erotik belgeleri yayımlayabileceğini hayal bile edemiyorum. Ama işte

burada, ele aldığımız konunun tarihinin tam ortasında değil miyiz? Annelerimizi utandıran şeyler, artık çocuklarımızı utandırmıyor. İşte, aradaki kopuş burada.

Pek çok kişinin ağzını hayretten açık bırakan bir hızla, gözlerimizin önünde, yüzyıllardır cinsiyetler arasındaki ilişkileri düzenlemek için kurulmuş olan tüm çatılar çöktü. Yasaklar ortadan kalktı. Bedenler çıplaklaştı. Bazı sözleri duyunca kızarmamaya alıştık. Eskiden büyük bir özenle saklanan kimi davranışlar sergilenir oldu, evlilik de yeni biçimlere büründü. Bu devrim, kuşaklar boyunca ekonomi ya da kültürde görülen tüm değişikliklerden daha temel, daha derindi; yine devrim diye adlandırdığımız diğer sarsıntılar, bunun yanında yüzeysel ve geçici kalıyordu; işte bu devrim, insanoğlunun başlangıcından bu yana kurulmuş düzenleri ortadan kaldırarak, erkeklerle kadınlar arasındaki rol ve iktidar dağılımını tepeden turnağa değiştirdi. Bunca keskin bir kargaşanın, etkilediği olgularla insan bilimlerini uzmanlarının, özellikle de tarihçilerin ilgisini çekmesine şaşmamak gerek. Bu yüzyılın 20'li yıllarında para piyasasındaki altüst oluş, nasıl konjonktürün incelenmesine dayalı bir ekonomi tarihçiliğinin ortaya çıkmasına yol açıyorsa, aynı şekilde, aşkla ilgili davranışları yöneten sistemin parçalanıp sarsılması da, yakın bir geçmişte, bu davranışların değişmez olmadığını, zamanla farklılaştığını, en azından bugün ne hale geldiklerini daha iyi anlamak için, geçmişte nasıl olduklarının araştırılmasının işe yarayacağını gösterdi.

Bu bilinçlenme, söz konusu yeni alanı gözden geçirmek için bizi zorlayan itici bir gücün doğmasına yol açtı. Ancak yine de buna hazırlıklı olduğumuzu söylemek gerek: 50'li yıllarda Fransız Okulu'nun övünç kaynağı olan tarihsel demografi araştırmalarındaki gelişme, evlilik konusunda, doğurganlık konusunda, kısacası iki cins arasındaki meşru ya da gayri meşru bağlantılar konusunda daha özgürce soruş-

turma yapma olanağını veriyordu. Ayrıca iki kaynak da bize cesaret veriyordu: Bunlardan birincisi daha genel ve yaygın olarak Freud'du; ikincisi ise, daha destekli ve daha "tarihçilere özel" olarak etnologların araştırmalarıydı. Eğer Freud'un yapıtının, araştırmalarımızın yönelimine Marx'ın- kine oranla daha geç, daha gizliden gizliye olumlu bir etki- si olduysa, bu psikiyatrinin 19. yüzyıl sonundan itibaren be- nimsediği, cinsel olguları, sürekli dikkatle ele almamız ge- rektiği anlayışını teşvik etmesinden kaynaklanıyordu. Öte yandan, Afrika ve Okyanusya toplulukları arasında sürdü- rülen araştırmaları okurken, her türlü toplumsal örgütlen- menin akrabalık ilişkilerine, yani cinsel alışverişin belli bir tarzda kodlanmasına dayandığını keşfettik; bu da günümüz toplumundaki evrimi ve özellikleri anlayabilmemiz için, es- ki toplumlardaki bu tür yapıları daha yakından incelememiz gerektiğini ortaya koyuyordu. Böylece, kararlı bir biçimde antropolojik olma iddiasındaki bu tarihte, aşk ve cinsellik teması da yerini aldı.

Çeşitli baskılarla araştırmaya açılan bu alanın incelenme- si son derece güçtü. Böyle bir işe kalkışmak, düpedüz ka- ranlığa dalmak demektir. Gerçekten de tanıklıklar son de- rece azdı. Antikçağ'dan günümüze dek, Avrupa kültüründe aşkla ilgili her Şey mahrem alanda yer alıyor, yani daha özel olana doğru çekiliyor, gözlerden saklanıyordu. Buradan an- cak üstü kapalı, fısıldanan sözcüklerle bir Şeyler duyulabili- yordu. Tarihçinin ele aldığı belgelerde bu olgular çok az iz bırakmıştı. Gerçekten de bu belgelerin çoğu, hatta çok eski çağlara uzanırsak tümü, kamusal olan, herkesin gözü önün- de olan Şeyleri kapsıyor, üstelik sansürün ağır baskısının da izini taşıyorlardı. Ayrıca araştırmacıyla araştırmaya çalıştığı Şey arasında, eski zamanın utangaçlığı da bir perde oluştu- ruyordu. Bu utangaçlığın istek ve tatminlerin üzerine attığı örtü, zaman içinde kâh inceliyor kâh kalınlaşıyordu; bu tür

dalgalanmalar da tarihçiyi ilk elde ilgilendiriyordu. Kimi zaman ani bir cüret sonucu bu perde aralanıyordu, ama böylece maskesi düşen şey, çoğu zaman gizli, kulaktan kulağa çok dar bir çevrede yayılan, zaman aşımına karşı direneme-yen, bu nedenle de günümüze kadar gelemeyen, hafif, kırıl-gan biçimlerde ortaya çıkan itiraflara konu oluyordu. Bu kadar utangaç olabileceği önceden aklıma bile gelmeyen şöval-ye edebiyatının, aşkla ilgili gerçekler karşısında ördüğü du-vara kim bilir kaç kez çarptım.

Tanıklıklar ender olmakla kalmıyordu, bir de çeşitli yön-lere çekilebilecek kadar belirsiz ve karmaşıktı. Çünkü in-sanların bu konuda eylemleri ve duygularıyla ilgili olarak gösterdiği, belki de en önemlisi ardına sakladıkları bir örtü gibi sergilediği şeyler, her zaman değerler sisteminin, ah-lâkın, çekingenliğin, geleneklerin gösterilmesine izin ver-dikleri şeylerdi. En açık bilgi –hatta bize çok yakın bir geç-mişte, tarihçinin kolaylıkla mahremiyete sızabileceği etkili araçlara sahip olduğu dönemlerde bile– edebiyat metinleri-nin ya da görsel sanatların sunduğu klişeleşmiş aşk ve cin-sellik mizansenleriydi. Bu tür belgeleri eleştirmenin; şiirde, romanda, freskte, –ne kadar gerçekçi olursa olsun– film-de yansıtılan yaşanmış gerçekliğin payını ölçmenin; onla-rı dinleyenlerin, okuyanların, bakanların davranışlarına bu yapıtların nasıl yansıdığını hesaplamanın ne kadar güç ol-duğu bilinir. 12. yüzyılda Fransa’da sevme biçimleri hak-kında *Courtois* şarkıların, fablların, azizlerin yaşamöyküle-rinin, vaazların söyledikleri şeyleri geçer akçe olarak kabul etmenin ne kadar tehlikeli olduğunu deneyler sonucu öğ-rendim. Eleştirel bakışı ne kadar keskin, ne kadar ayırdedi-ci olursa olsun, bir tarihçi, vaktiyle gören insanların gözle-rine fırlatılmış o tozdan, o neredeyse törenselleşmiş perde-den daha fazlasını yeniden oluşturabilir mi? Bütün bunlar-dan sonra, içinde hâlâ istek kalmışsa, bir de herkesin tam

bir mahremiyet içinde doldurabileceği sondajlardan, kamuoyu araştırmalarından çıkan sonuçların ne kadar tartışmaya açık olduğunu anımsasın. Çünkü bu gibi konularda insanın kendi kendisini bile açık bir biçimde görüp anlayabilmesi yeterince zordur.

Dolayısıyla bu tür bir tarih yazmak, söylenmeyeni tahmin etmek, ulaşılabilir ender ifadelerin gizli anlamlarını ortaya çıkarmak, her adımda büyük boşlukları doldurmak demektir. Böylece insanın hayal gücü de oyunun içinde kaybolup gider. Bu hayal gücünü, tarihsel araştırmaların diğer alanlarında olduğundan daha özgürce serbest bırakmaktan başka çare yoktur. Bu sahalarda at koştırmaya kalkan birinin, oluşturduğu eksik şemalara biraz da kendi fantezilerini ekleyip eklemediği, bu konuda kendisine ege-men olmasının mümkün olup olmadığı sorulabilir. Varlığının bu tanımadığı, güçlü, karanlık bölgesinden çıkan şeyleri tümüyle bastırabilir mi? Sanırım tarihçi, aşk ve cinsellik konusunda konuşurken, Gladstone'un diplomasisinden ya da büyük Karolenj İmparatorluğu'ndan söz ederken olduğundan çok daha yoğun bir biçimde, kendisini anlatmaktadır.

Bu yadsınamaz öznellik, elinizdeki kitapta toplanmış metinlerde görülen ton farklılığını ve kimi zaman bunların birbiriyle çelişmesini açıklamaktadır. Evlilik içi disiplinli aşk konusunda olsun, oyun alanlarında özgürce dolaşan aşkı ele alsın, aşk suçlarıyla ilgili olsun ya da aşkın dingin zevklerini anlatsın, bütün bu makaleler, –bu arada unutmayalım; bilginler için değil, bilgili amatörler için yazılmış olan bütün bu yazılar– aslında yeni açılmış bir şantiyedeki ilk ölçülerdir. Araştırma henüz başlangıç aşamasındadır. Bunları tutkuyla, belki de bazen şaşkınlıkla okuyacak olan okuyucu, bu araştırmanın kaçınılmaz olduğunu da görecektir. řu ana kadar zorlukla, el yordamıyla ortaya çıkan o azıcık

şey bile, geçmiş toplumlara bambaşka bir gözle bakmamız için yeterlidir.

AŞK ARTIK ESKİ AŞK DEĞİL

Kısa süre önce, konformistlerin örtüsü eriyip liğme liğme olurken, Batı dünyası kendi bünyesindeki davranışlarının değişmekte olduğunu fark etti: Ne sevme biçimleri eskisi gibiydi ne de kadınla erkek arasındaki ilişkiler. Aile ilişkilerinin bütününe meydana gelen dönüşümün en sarsıcı yönlerinden biri buydu; dönüşüm baş döndürücüydü, belki de üçüncü bin yılın eşliğinde uygarlığımızı etkileyen bütün değişikliklerin en önemlisiydi, dil alışkanlığıyla devrim dediğimiz tüm o altüst oluşlardan daha da belirleyiciydi.

Dolayısıyla tarihçilerin son zamanlarda dikkatlerini bu olgulara yöneltmesinde şaşkıncu bir yön yoktur. Ama maceraya atıldıkları bu yeni alanın keşfi çok çetin olmuştur. Olan bitenin gözlemlenmesi bile yeterince zordur. Çünkü geçmiş toplumlardan kalan açık seçik izler arasında, aşka, cinselliğe ilişkin olanlar son derece örtülüdür: Güçlü sansür mekanizmalarından çok az bilgi süzülüp sızmıştır; çoğu zaman da amaç, gösterilmesi uygunsuz bulunamı daha iyi örtebilmektir. Öyle ki herşeyden önce ahlâki tutuculuğun aydınlatıcı, ilginç tarihini yazarak işe başlamak belki daha uygundur.

Öte yandan belli davranış modelleri sunan bütün bu şifreler, normatif metinler veya anlatılar, şarkılar, imgeler, her zaman kolaylıkla çözülemez. 12-13. yüzyılda, “saray aşkı” (*courtois* aşk) dediğimiz aşkı yücelten şiirlerde, seçilmiş kadının suretinin ardında gerçek suretin, erkek suretinin gizli olup olmadığını kim söyleyebilir? Son olarak en zoru, az bulunur kalıntıları yorumlamak; zaman zaman deri değiştirmesine neden olan kabuğunu ancak görebildiği-

miz bir ahlâkî oluşumu derinlemesine inceleyerek ağır ağır ilerleyen hareketleri ortaya koymaktır. Paul Veyne gibi ben de bu hareketlerin açıklanamaz olduğunu düşünme eğilimindeyim. Ancak bunların nedenini, dün olduğu gibi bugün de Hıristiyanlığın gelgitlerinde aramanın her şeyi çok basite indirgemek olduğuna da eminim.

GEORGES DUBY

BİRİNCİ BÖLÜM

Özgür Aşk
Oyunun Kuralı

Her Şey Babil'de Başladı

JEAN BOTTÉRO

Yeme içmeyle ilgili kurallar ve törenler gibi, aşk ve cinsellik de doğamızın derinliklerinde ve kaynağında yatar. Dolayısıyla her kültür zorunlu olarak kendi sistemi içinde bunlara ayrıcalıklı bir yer vermiş, kendine göre sunmuştur. Tarih öncesi atalarımızın mutfaklarını nasıl düzenlediklerini bilmediğimize göre, nasıl seviştiklerini, özellikle de aşkı nasıl değerlendirdiklerini hiçbir zaman bilemeyeceğiz: Bize bıraktıkları resimler, yorumlaması güç, değişik anlamlara çekilebilecek nitelikte. Yalnızca yazılı belgeler dolambaçsız, belli koşullara dayanan bir bilgi verebiliyor.

Eski Mısır'la birlikte, yazıyı kullanan en eski ülkelerden biri olan Antik Mezopotamya'dan, yani M.Ö. 3000 yılından milada kadar uzanan dönemden bugüne, çok değişik örneklerden oluşmuş devasa bir yazı mirası kalmıştır. Yarım milyon tablettten oluşan bu miras, eczacıların tuttuğu ayrıntılı hesaplardan, hayal gücünün en aşırı yaratılarına kadar, çok değişik "edebiyat türleri"ni kapsar. Neredeyse bir yüzyıldır Asur uzmanlarının didik didik ettiği bu dağ gibi belgelerin arasında, M.Ö. 4 ve 3 bininci yıllar arasında kurulan, bu ada

layık ilk büyük uygarlığın, yaşamın bütün alanlarında karmaşık ve gelişmiş bir ülkenin en eski insanların aşk yaşamına, cinsel yaşamlarına ilişkin fikir edinebileceğimiz bir şeylerin de bulunması gayet doğaldır.

“Tabular...”

Mezopotamyalılar, bizim cinsellikle ilgili “tabu”larımızın çoğundan haberdar bile değildiler; öte yandan çağdaşlarımızın tersine, bu alandaki uğraşlarını, kahramanlıklarını, yiğitliklerini abartarak övünmekten de pek hoşlanmazlardı. Bütün bunları, hakkında uzun uzun konuşulmaya değmeyecek kadar doğal bulurlardı. Ayrıca edebiyatlarının, mektuplarının en kişisel bölümünde bile, mahrem duygularıyla ilgili garip bir utanç duydukları söylenebilir: Sözü edilen bu belgelerde aşka, hatta sevgiye, şefkate ait hiçbir belirtmeye rastlanmaz. Bu tür duygular çok ender olarak kaleme alınır, açıkça ifade edilmez, sezdirilir. Mari Kraliçesi'nin M.Ö. 1780'e doğru, savaşa gitmiş olan kocasına yazdığı mektubu örnek gösterebiliriz. Kraliçe bu mektupta, kocasının bir an önce “memnun ve mutlu” bir biçimde yuvasına dönmesini dilemekte, haberciyle birlikte yolladığı giysileri giymesini tembih etmektedir. Hemen hemen aynı dönemde, genç bir kadının kocasına yazdığı umutsuz mektup da bir başka örnektir; burada kadıncağız, yedi aylık hamileyken, “karnımın içinde” taşıdığı çocuğunun öldüğünü haber verir; herkes tarafından terk edilmiş bir halde, ölümden, hastalıktan, üzüntüden nasıl korktuğunu, yolunu gözlediği kocasını nasıl özlediğini anlatır.

Mezopotamyalıların yazılı mirasında Aşk'ın –duygu, tutku ya da yalnızca eğlence– doğurduğu deneyimler, mutluluklar veya kişisel dramlar yakalamak mümkün değildir; ama yine de bu eski atalarımızın aşkı nasıl anladıklarını, na-

sıl uyguladıklarını, aşkın sefasını nasıl sürdürdüklerini, cefasını nasıl çektiklerini gösteren epeyce bilgi edinilebilir.

Tıpkı bizde olduğu gibi, Mezopotamya’da da aşkla ilgili tüm içgüdü ve yetenekler, geleneksel olarak, kolektif bir zorlamayla toplumun hücrelerine, yani aileye ve ailenin devamına kanalize edilmişti. Yani her kadının, her erkeğin doğal eğilimi, “kaderi” evlilikti, tabii bu da doğal eğilimlerin tanrıların kesin iradesine atfedilmesiyle sağlanırdı. “Yalnız yaşayan, [...] bir kadını olmayan, çocuk yetiştirmeyen genç adam ve çiçeği koparılmamış, koklanmamış, hiçbir erkeğin elbisesinin kopçasını açıp sarılmadığı, memeleri sütle dolana ve anne olana kadar zevk vermediği genç kadın” toplumdışı kabul edilir, bu kişilerin mutsuz bir yaşama mahkûm oldukları düşünülürdü.

“Sekiz kere”

Genellikle tek eşli olan evlilik, çok genç yaşta aileler tarafından hazırlanırdı. Aileler, çocukları henüz çok küçükken, hatta daha doğmadan önce sözleşir, ergenlik çağında da onları evlendirirlerdi. Böylece genç kız ailesini terk ederek “kocasının baba evine” girer, ölene kadar da orada yaşardı; yalnız eğer çocuğu olmaz, esas işlevini yerine getiremezse, o zaman kocası onu boşayabilirdi. Evlilik bağının ve birliğinin her şeyden önce aileye, üremeye, çocukların yetiştirilmesine, topluluğun sürekliliğine “bağımlı” olduğunu bundan daha iyi anlatan başka bir örnek bulunamaz.

Yine de bu kurumun, deyim yerindeyse tüm aşk olasılıklarını ortadan kaldırmaya yetmediği söylenebilir. Bunu kanıtlayan iki örnek vardır. Öncelikle her erkek, isteğine ya da ekonomik durumuna göre, bir ya da daha fazla “ikinci eş” ya da cariye alabilir. Ayrıca bundan da önemlisi, yanlışlıkla “yasa” olarak adlandırılan, aslında yalnızca bazı içtihatları

bir araya getiren el kitapları, yasal işlemlere ait belgeler, geleceğe yönelik kehanetlerin esas olarak “yaşanmış” olaylara dayandırıldığı falcılık metinleri, evli çiftlerin başından geçen dramlarla, serüvenlerle doludur. Bu belgelerde, baştan çıkarmak ya da tecavüz etmek için “sokak ortasında” kadınlara saldıran ya da koca, baba veya rahatsız edici başka tanıklar tarafından basılma tehlikesine aldırılmadan, gizlice evli ya da bekâr kadınlarla yatan erkeklere rastlayabiliriz. Bu belgelerde, sağda solda gönül eğlendiren, adı “kolay kadın” a çıkmış, arkadaşlarının veya çöpçatanların yardımıyla açıktan açığa ya da gizlice kocalarını aldatan, işi evlerini “sekiz kere” terk etmeye kadar vardırıan, fahişelik yapan, kocasını ihtar eden, öldürten, hatta kendi eliyle ortadan kaldıran çeşit çeşit kadınlar da bulunabilir.

Yargıçlar, bu tür suçları ölüm cezası da dahil olmak üzere sert biçimde cezalandırırlardı; erkekler, bir üçüncü kişiye zarar verirlerse mahkûm olurlardı; kadınlarsa, aile bütünlüğünü ciddi bir biçimde zedeledikleri için ceza yerlerdi. Üstelik tümüyle ataerkil bir kültüre sahip olan bu ülkede erkekler, hizmetkârları, hayvanları ve malları gibi, karılarının da mutlak efendisiydiler. Antik ve modern Sami uluslarının ortak bir özeliği olan bu ilke, Mezopotamya’da biraz gevşemişti. Çünkü bir yandan, belki de eski Sümerlerin etkisiyle, kadınlara biraz daha fazla özgürlük tanınmıştı; öte yandan bugün olduğu gibi o gün de, her yerde olduğu gibi o ülkede de, hiç kimse kadınların istediklerini yapmalarına, erkekleri de parmaklarının ucunda oynatmalarına engel olamazdı.

Tanrılar bile bu tür belalardan kurtulamıyorlardı. Bir Sümer efsanesinde tanrı Enlil genç tanrıça Ninlil’i izler, üstüne atlar, tecavüz eder, öbür tanrılar bu kötü hareket karşısında isyan ederek Enlil’i cezalandırırlar; ama Enlil yine gidip tanrıçaya saldırır! Başka bir Sümer efsanesinde de tanrı An’ın kızı İnanna, babasının bahçıvanının saldırısına uğrar; aynı

efsanenin Akadlardaki biçiminde ise, bahçivana son derece açık saçık bir dille sataşan İnanna'nın kendisidir, bahçivandan yüz bulamayınca da onu kurbağaya çevirir. Akad dilindeki ünlü *Gılgamış Destanı*'nda aynı tanrıça, Sedir Ağaçları Ormanı'ndaki serüveninden zaferle dönen Gılgamış'a utanmazca sulanır; ama Gılgamış, tanrıçaya daha önceki âşıkla-rının uzun bir listesini çıkarır, onları nasıl terk ettiğini, nasıl kötü davrandığını hatırlatır ve tanrıçayı reddeder.

“Serbest” aşk

Böyle bir durum, toplum yararına yaratılmış olan “esir” aşkın yanında, herkesin kendi isteğiyle yaşadığı “serbest” aşkın da varlığını açıklar. Çevreye zarar vermemesi için, “serbest aşk”ı günümüzde adına fuhuş diyebileceğimiz özel bir alanın uzmanları hazırlayıp yönetirlerdi. Dönemin ve ülkenin zevklerine göre, aşk her zaman heteroseksüel olmadığı için, “serbest” aşk uzmanları mesleklerini iki cins için de icra ederlerdi. Ancak bizdekinin tersine, bu meslek çoğu zaman dinle de içli dışlıydı. Söz konusu uzmanlar özellikle bazı tapınaklarda, konumları gereği dinsel törenlerde yer alarlardı, bir tanrıçaları da vardı: Sümerlerin İnanna, Akatların İştâr dedikleri bu tanrıça, tanrılar katında en önemli yere sahipti; “Hiérodoule”, yani doğaüstü fahişe unvanını taşırdı. Yukarıda, bu tanrıçanın görevi sayesinde neler yapabildiğini belirtmiştik...

Erkek ve kadın “fahişeler”, pek çok kola ve loncaya ayrılmışlardı. Ancak, bu loncalara ait çok sayıda özel terim bulunuyorsa da, aralarındaki farkları ve kendilerine özgü uzmanlık alanlarını bilemiyoruz. Bunlardan biri, isminden (“İştâr fahişeleri”) anlaşıldığına göre, tanrıça İştâr'ın kişiliğine daha yakındı; “Kutsanmış fahişeler” ise kuşkusuz daha dinsel bir özellik taşıyorlardı. Bazıları eşcinsel ve traves-

ti olan erkek fahişeler arasında da kimileri kadın isimleri taşırlardı –hiçbir şey sonradan icat edilmemiştir!– hatta şaşır-tıcı bir metne göre, bazıları lohusa ve eş rolü bile oynayabiliyorlardı...

Bu “serbest” aşk işçileri, özellikle bazı tapınakların çevresinde oldukça kalabalıktılar. Bilge Herodotos bu konuda yanılmıştı (I, 199): Bu kadar çok insanın hizmet vermek için çırpındığını görünce, “ülkedeki bütün kadınların”, “utanç verici bir gelenek” uğruna, “ömürleri boyunca en az bir kez” bu işi yapmak zorunda olduklarını ileri sürmüştü... Aslında fahişeler toplumdışı kabul ediliyordu, surların bulunduğu bölgelerde, kentlerin sınırlarına sürülüyorlardı; kötü muamelelere, hakaretlere uğruyorlardı, kimse tarafından da korunmuyorlardı. Bir Sümer efsanesinde, bu tutumun nedenleri konusunda bazı açıklamalar buluruz: Bu insanlar kendilerine özgü “kaderlerini” ellerinden kaçırmışlardı; kadınlar çocuk doğurmak üzere bir erkekle evlenememiş, erkekler ise erkek rolünü oynamayı becerememişlerdi.

“Serbest” aşk personelinin böyle aşağılanmasına rağmen, serbest aşkın kendisi, insana özgü bir faaliyet olarak çok takdir edilirdi, bugün üst düzeyde gelişmiş kültür diyebileceğimiz bir tür yaşam biçiminin temel ayrıcalığı sayılırdı. Başka bir Sümer efsanesi bunun nedenlerini dolaysız bir biçimde açıklıyor; ayrıca *Gılgamış Destanı*’nın başında, Gılgamış’ın dostu ve yoldaşı Enkidu’nun öyküsü de duruma açıklık getiriyor. Steplerde doğup büyüyen, vahşi hayvanlardan başka hiç kimseyle ilişkisi olmayan, güçlü kuvvetli, “yakışıklı bir hayvan” diyebileceğimiz Enkidu, sonunda gerçek aşkla tanışır – hayvani bir aşk değildir bu; deneyimli, şehvetli, gerçek bir kadınla karşılaşır; bu kadın, onu yumuşatmak için gönderilen bir fahişedir:

“Giysisini sıyırdı attı
Dişiliğini gösterdi, zevk alabilsin diye.
Cesurca ağzından öptü (‘nefesini aldı’)
Ve giysilerini çıkardı.
O zaman kadının üzerine uzandı,
Kadın da bu vahşiye gösterdi
Bir kadının neler yapabileceğini,
O da kadını sevip okşuyordu.”

(I. Tablet IV. Sütun, 16)

Enkidu, “altı gün yedi gece” süren aşktan sonra, bu büyü-
cünün egemenliği altına girer, onu her yerde izlemeye ha-
zırdır. O zaman kadın Enkidu’yu doğduğu stepten ve hay-
van dostlarının arasından çeker çıkarır, zaten bu çevre ar-
tık Enkidu’ya da uzak gelmektedir; onu kente götürür, En-
kidu kentte kadının sayesinde “erkek olur”, kültürlü ve uy-
gar, gerçek bir erkek haline dönüşür. Enkidu’yu böylece do-
ğadan kültüre ulaştıran gücün “serbest” aşk olduğunu söy-
leyebiliriz. Uygarlığın bu ayrıcalığının, doğuştan gelen aşk
yeteneğimizi, gerekirse “uzmanlar” yardımıyla, özgürce ve
bütünüyle gerçekleştirme olanağının ne kadar önemsendi-
ğini bundan daha iyi başka ne anlatabilir?

Bildiğimiz kadarıyla bu ayrıcalığı engelleyecek hiçbir ya-
sak, bilinçli ya da bilinçsiz hiçbir engel yoktu. Sevişmek, do-
ğal bir faaliyetti; kültürel olarak da nasıl yemek mutfak¹ sa-
yesinde onurlandırılmışsa, aşk da yüceleştirilmişti. Böylesi-
ne örgütlü bir toplumda doğal olarak, üçüncü bir kişiye za-
rar vermedikçe ve günlük hayatı düzenleyen geleneksel ya-
saklardan birini çiğnemedikçe, ne biçimde aşk yapılırsa ya-
pılsın, bir insan kendini aşağılanmış ya da tanrıların gözün-
de suçlu hissetmezdi. Yılın bazı günlerinde (örneğin Tash-
rit ayının –eylül-ekim– 6. gününde) sevişmek yasaklanmış-

1 Mutfak için, örneğin bkz. Jean Bottéro, “La plus vieille cuisine du monde”,
L’Histoire, Ekim 1982, sayı 49, s. 72.

tı, bunun nedenini bilmiyoruz. Bazı kadınlar da ya tümüyle ya da bir ölçüde tanrılara “ayrılmıştı”; tümüyle tanrılara adanan kadınlarla yatmak, belli ölçüde adanmış kadınları da gebe bırakmak büyük bir günahı. Bu tür kısıtlamaları bir yana bırakırsak, aşk faaliyeti herhangi bir “vicdan” sorununun doğmasına yol açmıyordu; üstelik, tanrıların kendileri de, ibadet kurallarına göre yardımları istenirse, katkıda bulunmaya hazırdılar.

Aşkın başarısı için dualar

Bu tür dualardan bazıları günümüze ulaşmıştır. Bu dualar “bir erkeğin bir kadınla”, “bir kadının bir erkekle”, hatta “bir erkeğin bir erkekle” aşkında başarılı olması için okunurdu. (“Bir kadının bir kadınla aşkı” için herhangi bir dua bu listede yer almıyor; ancak Sappho’ya özgü aşk türünün de o dönemde var olduğunu biliyoruz.) Bazı duaların amacı ise “bir kadını baştan çıkarmak”, “(onunla) yatmayı becermek” (kelimesi kelimesine çevirirsek “gülmek”; erotik dilde bu deyim, cinsel birleşmeyi anlatan benzetmelerden biriydi), “henüz bir kadınla yatmamış bir erkeğin bunu yapmasını sağlamak” ya da “bir kadının yatmayı kabul etmesini sağlamak”tı.

“Bir kadının bir erkeği istemesini” (kelimesi kelimesine çevirirsek “penise bakmasını”) sağlamak için edilen duayı örnek olarak verelim:

“Aşk’ı kadınların en güzeli yarattı! Elmaya ve nara (afrodizyak etkisi olduğuna inanılan meyveler) bayılan İhtar Arzu’yu yarattı. Aşk taşı (herhalde sertleşen kamış anlamına gelen erotik bir terim), çık ve in; benim için harekete geç! İhtar çiftleşmemizi yönetsin!” Bu dua, bir elmaya ya da bir nara doğru üç kez tekrarlandıktan sonra kadına ısırtılır, kadın yatmayı kabul eder.